

ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНА ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL BALANCE OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES AS A PRECONDITION FOR REGION'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Ганна ЄФІМОВА,
кандидат економічних наук,
Національний університет
кораблебудування імені адмірала
Макарова, Миколаїв

Ganna YEFIMOVA,
PhD Economics,
Admiral Makarov National University
of Shipbuilding, Mykolaiv

Наталія ГРИШИНА,
Інститут проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень
НАН України, Одеса

Nataliya GRYSHYNA,
Institute of Market Problems and
Economic & Ecological Research, NAS
of Ukraine, Odessa

Бажаною метою кожної країни є сталий національний розвиток – гарантія високоякісного споживання нинішнього та майбутніх поколінь. Досвід свідчить, що сектор малого та середнього підприємництва має великий потенціал впливу на конкурентоспроможність національної економіки, тобто цей сектор є своєрідним двигуном економічного розвитку, надає ринковій економіці необхідної гнучкості, спонукає до зростання, вирішує багато економічних, соціальних та інших проблем [1].

Останнім часом у зв'язку із загостренням протиріч між господарською діяльністю та збереженням навколишнього середовища все більш актуальними стають екологічні проблеми. Погіршення стану навколишнього природного середовища, економічні втрати внаслідок виникнення природних надзвичайних ситуацій та катастроф, низький рівень використання ресурсозберігаючих технологій, низька екологічна культура підприємців зумовили те, що наша країна в 2010 році за індексом екологічних досягнень займала лише 87 місце серед 163 країн світу [2]. Важливою складовою подальшого соціально-економічного та екологічного розвитку країни виступає формування екологічно-збалансованої підприємницької діяльності. Однак залучення підприємців до розв'язання екологічних проблем як на національному, так і регіональному рівнях нині є недостатнім.

Цим питанням присвячено також ряд наукових досліджень і публікацій багатьох учених. Проте залишаються недостатньо висвітленими науково-практичні аспекти щодо активізації підприємницької діяльності задля забезпечення сталого розвитку й екологічної безпеки окремих регіонів.

Метою статті є обґрунтування напрямів екологічного підприємництва та формування системи стимулів екологічно-збалансованого бізнесу як основи сталого розвитку регіону.

Активне поширення ідеї сталого розвитку в Україні, як і в інших країнах, почалося після Конференції ООН з навколишнього середовища, яка відбулася в Ріо-де-Жанейро в червні 1992 року. Під терміном «сталий розвиток» розуміють розвиток, при якому досягається баланс між потребами сучасних і майбутніх поколінь за обов'язкових умов існування безпечного і здорового довкілля [3]. Метою сталого розвитку, за визначенням Комісії ООН зі сталого розвитку, є задоволення потреб суспільства без загрози здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Як зазначено в Глобальному договорі ООН, необхідною умовою забезпечення сталого розвитку суспільства та важливою обов'язковою складовою корпоративної соціальної відповідальності бізнесу є,

крім економічної та соціальної, екологічна відповідальність. У цьому важливому документі сформульовано десять універсальних принципів щодо прав людини, трудових відносин, екологічної відповідальності та протидії корупції. У цілому вони спрямовані на втілення прогресивних стратегій ведення бізнесу і майже третина з цих принципів стосується формування й розвитку екологічно-спрямованої діяльності бізнесових структур.

Більшість економічно розвинених країн визнали пріоритетною високопродуктивну ресурсощадну економічну діяльність, що створює достатні умови для вирішення складних соціально-економічних і екологічних завдань. Наприклад, Японія розпочала активне впровадження екологічної політики, досягнувши ВВП на душу населення на рівні 1600 дол. на рік, а Тайвань – на рівні 5500 дол. Відповідно група економічно розвинених країн – лідерів сучасного світового

прогресу ідею сталого розвитку звела, виходячи з власних інтересів, у безальтернативний варіант соціально-економічного розвитку [4].

В Україні Глобальний договір офіційно започатковано у квітні 2006 року. Вже в 2009 в країні налічувалося 142 учасники Глобального договору, які приєдналися та поділяють його принципи, що в 3,1 раза більше, ніж у 2006 – всього 46. Основну частину учасників становлять представники малого й середнього бізнесу (44%), компанії (42%), громадські організації (33%), бізнес-асоціації (15%) [5]. Отже,

спостерігається підвищення зацікавленості підприємницьких структур, компаній та інших організацій щодо втілення стратегій відповідального ведення бізнесу.

Екологічна складова розвитку підприємницької діяльності передбачає впровадження сучасних технологій і методів господарювання, що здатні забезпечити необхідні обсяги і якості продукції при мінімальній витраті матеріальних ресурсів та мінімальному впливові на довкілля.

Аналіз економічних показників стану розвитку малого підприємництва в Миколаївській області (табл. 1), проведений за даними [6], свідчить про те, що за останні роки економічні показники діяльності малого бізнесу мають сталий характер. За підсумками 2010 року в Миколаївській області функціонувало 6522 малих підприємства, що на 3,6% більше, ніж у попередньому році та на 34,7% у порівнянні з 2001.

Щороку збільшується кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. населення. За період 2000-2010 років цей показник збільшився на 5 одиниць (або на 9,4%) та в 2010 становив 58 підприємств. Насиченість малими підприємствами має значну амплітуду коливання за містами області: якщо в Миколаєві на 10 тис. населення припадає 98 малих підприємств, то у Вознесенську – 43,

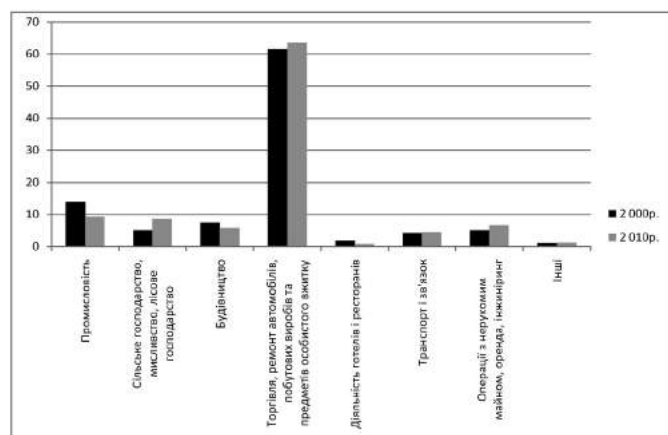
Rozглянуто передумови розвитку екологічного підприємництва в Миколаївській області. Надано оцінку економіко-екологічного стану підприємницької діяльності в регіоні. Запропоновано першочергові заходи щодо формування й подальшого ефективного функціонування екологічно орієнтованого малого підприємництва.

The preconditions for the development of environmental business in the Mykolaiv region are considered. The estimation of economic and environmental conditions of business in the region is made. Urgent measures of effective development of environmentally-oriented small business are proposed.

Таблиця 1. Основні показники діяльності малих підприємств
Миколаївської області

Показники	2000	2008	2009	2010	Темп росту 2000-2010, %
Кількість малих підприємств на 10 тис. наявного населення, одиниць	53	68	71	58	109,4
у % до попереднього року	-	128,3	104,4	81,7	-
Середня кількість найманих працівників на малих підприємствах, осіб	47,7	50,5	48,8	47,1	98,7
у % до попереднього року	-	105,8	96,6	96,5	-
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн. грн.	1092,1	9924,8	9459,1	9712,4	-
у % до загального обсягу реалізації продукції (робіт, послуг) по економіці області	14,3	25,8	22,1	21,0	146,8
Операційні витрати з реалізованої продукції (робіт, послуг), млн. грн.	-	9706,6	9516,8	9548,5	-
Прибуткові підприємства, питома вага в загальній кількості, %	17,4	23,0	19,8	23,1	132,7
Сума прибутку, млн. грн.	113,7	514,8	515,2	632,6	556,3
Збиткові підприємства, питома вага в загальній кількості, %	33,0	35,9	36,6	39,0	118,2
Сума збитків, млн. грн.	95,5	703,5	608,7	459,9	104,8

Рис. 1. Порівняльна структура обсягів реалізованої продукції малими підприємствами Миколаївської області за видами економічної діяльності

в Очакову – 53, а найнижче значення цього показника в Снігурівському, Казанківському, Врадіївському районах – по 19 підприємств.

За 2010 рік малими підприємствами було вироблено й реалізовано продукції (виконано робіт, послуг) на 9712,4 млн. грн. у діючих цінах, що становило 20% від загального обсягу виробництва області та лише 2% відповідного показника в цілому по Україні.

Характерною особливістю розвитку малого підприємництва в області, як і загалом по Україні, є його орієнтація на торговельну діяльність та сферу надання послуг. Протягом останніх десяти років ця тенденція майже не змінилася (рис. 1).

Так, малими підприємствами торгівлі реалізовано 63,3% загального обсягу продукції малих підприємств, 4,5% – з надання послуг в операціях з нерухомістю, здавання в оренду та надання послуг користувачам, 8,5% – сільськогосподарськими, 5,5% – з надання будівельних послуг, лише 0,3% – у промисловій сфері. Показники обсягу реалізованої продукції в містах і районах області мають значні відхилення. Так, 80% продукції реалізовано малими підприємствами в Миколаєві, 2,6% – у Жовтневому районі, 1,2% – у Миколаївському, в інших 17 районах цей показник не перевищує і 1% в загальнообласному вимірі.

Середньооблікова чисельність усіх працівників, зайнятих на малих підприємствах області в 2010 році, становила 48051 особи, що на 3,5% менше порівняно з попереднім роком (рис. 2).

Дослідження фінансового стану підприємств малого бізнесу Миколаївської області показало, що в 2010 році майже 40% підприємств мали збитки,

сума яких становила 459,9 млн. грн. Порівняно з 2008 їх кількість підвищилася на 3,1%, з 2009 – на 2,4%. За підсумками 2010 року сальдований фінансовий результат суб'єктів малого бізнесу області від звичайної діяльності до оподаткування становив 172,7 млн. грн. прибутку (сума прибутку сягала 632,6 млн. грн., збитку – 459,9 млн. грн.).

Аналізуючи фінансові результати діяльності малих підприємств за видами економічної діяльності, треба зазначити, що прибутковий сальдований фінансовий результат отримали тільки сільськогосподарські підприємства (231,4 млн. грн.), підприємства інших сфер діяльності мали від'ємний сальдований фінансовий результат: 43,4 млн. грн. – збиток від операцій з нерухомим майном і наданням послуг, діяльність готелів і ресторанів – 18,5 млн. грн., діяльність транспорту та зв'язку – 12,6 млн. грн. збитку.

Отже, як і наявна в країні економічна ситуація, так і незадовільний фінансовий стан більшості суб'єктів малого підприємництва не дозволяє їм поки що нести витрати щодо використання енергоефективних технологій, матеріалів, організації виробництва; впровадження енергозберігаючих технологій, машин, обладнання і споживчих товарів; комплексного використання відновлюваних та інших нетрадиційних джерел енергії та інших природоохоронних заходів. Навіть за наявного грубого й постійного порушення екологічних норм застосування до злісних забруднювачів таких заходів, як закриття підприємства, є досить проблематичною процедурою, а штрафні санкції неефективні з причин неплатоспроможності.

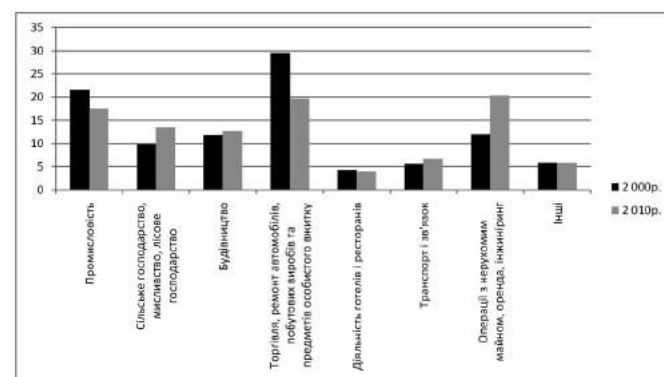
За останні роки, як свідчать дані Державного комітету статистики України, Миколаївська область посідає одне з перших місць за показником утворення відходів та їх утилізації поряд з Дніпропетровською та Донецькою областями. Зокрема, у 2009 в Миколаївській області утворено 201,0 тис. тонн відходів 1-111 класів небезпеки, що становило майже 15% відповідного показника в цілому по країні [5].

Так, за статистичними даними, у 2010 нараховано штрафів за порушення природоохоронного законодавства майже на 1,3 млн. грн., що в 26 разів більше аналогічного показника 2008 року. При цьому, якщо в 2008-2009 майже всі штрафи за адміністративні порушення в галузі охорони природи були сплачені, то за 2010 було погашено тільки 53% відповідних сум (табл. 2).

Ми вважаємо, що в ситуації, яка склалася, важливе значення матиме обрана послідовність дій щодо вирішення проблем забезпечення екологізації підприємницької діяльності. Саме підприємницький сектор має залучитися до втілення в життя концепції сталого розвитку шляхом здійснення економічних та організаційних заходів, які дозволять досягти узгодження економічних і екологічних інтересів суспільства. Підґрунтям розвитку екологічно збалансованого підприємництва має стати система ефективної взаємодії держави та суб'єктів господарювання на основі правового регулювання й економічних інтересів, що взаємно визнаються. Нині поки що не визначено критеріїв, складу продукції та робіт природоохоронного призначення за видами, які не виділяються окремими позиціями в статистичній інформації як екологічний вид діяльності.

У розвинених зарубіжних країнах динамічно розвивається екологічне підприємництво, яке займає вагомe місце у їх ВВП. У нашій країні ще не визначено нормативно-правових засад його функціонування. У Господарському кодексі України (розділ 4 «Господарська комерційна діяльність (підприємництво)», ст.

Рис. 2. Порівняльна структура найманих працівників малих підприємств Миколаївської області за видами економічної діяльності

**Таблиця 2. Екологічні показники діяльності малих підприємств
Миколаївської області**

Показники	2000	2008	2009	2010	Темп росту 2000-2010, %
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, тис. тонн	54,2	89,6	85,8	83,2	153,5
Утворено відходів, тис. тонн	455,2	203,0	201,0	188,8	41,5
Утилізовано, оброблено (перероблено), тис. тонн	265,8	196,9	241,3	81,2	30,5
Наявність відходів на кінець року, тис. тонн	1933,8	413,8	325,2	115,9	5,9
Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища, млн. грн.	20,6	44,8	49,9	31,3	151,9
Екологічні платежі: збори, пред'явлені підприємствам за забруднення навколишнього природного середовища, тис. грн.	-	15593	15805	13525	-
штрафи за порушення природоохоронного законодавства, тис. грн.	-	48,4	26,2	1262	-
частка фактично сплачених штрафів, %	-	94,8	100,0	52,9	-

42 «Підприємництво як вид господарської діяльності» наводяться лише загальні правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності (підприємництва) на території держави. Підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик, діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [7].

За визначенням Європейської комісії ЄС, екологічне підприємництво – це виробництво товарів та надання послуг з вимірювання, попередження, обмеження або усунення екологічної шкоди, ліквідації відходів та зниження рівня шуму, а також екологічно чисті технології, застосування яких мінімізує використання сировини й забруднення довкілля. Фактично екологічне підприємництво – це особливий вид діяльності, який здійснюється на тих же засадах, що й інші види підприємницької діяльності, але з певними екологічними обмеженнями та результатами.

Проблема створення сприятливих умов для формування й розвитку екологічно збалансованого малого підприємництва постійно вимагає зміни методів і форм управління цим процесом, удосконалення й узгодження функцій управління ним на всіх рівнях. Якщо ми говоримо про державний рівень, то повинні зосередити увагу на стратегічних документах, що приймаються на вищому державному рівні та визначають пріоритетні напрями розвитку, які зумовлюють формування й

**Рис. 3. Схема забезпечення сталого розвитку регіону
через розвиток екологічного підприємництва**

розвиток підприємницького сектора в Україні. Згідно із Законом України «Про державну підтримку малого підприємництва» [8] державна підтримка необхідна для сприяння формуванню й розвитку малого підприємництва як провідної сили в подоланні негативних процесів в економіці та забезпеченні сталого позитивного розвитку суспільства.

Подальший розвиток екологічно збалансованого малого підприємництва потребує формування й здійснення відповідної ефективної та гнучкої регіональної політики. Останню необхідно розглядати як один із найбільш пріоритетних напрямів діяльності місцевих органів влади щодо забезпечення як соціально-економічного розвитку територій, так і її екологічної безпеки. На жаль, у деяких регіонах недостатньо уваги приділяється активізації екологічної складової розвитку. Зокрема, у Миколаївській області у прийнятій Програмі підтримки малого підприємництва області на 2010-2012 роки пріоритетними проектами визначено розвиток туристичної, курортної та рекреаційної інфраструктури області; підтримка й розвиток сільської соціальної інфраструктури. Зрозуміло, що в кризових умовах досить складно створювати й підтримувати систему економічних та інституціональних стимулів для забезпечення зацікавленості суб'єктів підприємницької діяльності у високих результатах роботи щодо збереження екологічного стану навколишнього середовища. Але саме формування різних видів підприємницької діяльності екологічного спрямування має стати передумовою сталого розвитку регіону.

Схема забезпечення сталого розвитку регіону через розвиток екологічного підприємництва (ЕП) шляхом зростання видів господарської діяльності екологічного спрямування й створення дієвих економічних та інституціональних стимулів збереження довкілля зображено на **рис. 3**.

Як бачимо, розвиток екологічного підприємництва як основа забезпечення сталого розвитку регіону передбачає насамперед виділення специфічних видів діяльності, що матимуть суто екологічне спрямування. Це повинно супроводжуватися певними економічними та інституціональними стимулами з боку держави.

ВИСНОВКИ

Можна стверджувати, що забезпечення сталого розвитку як окремого регіону, так і країни в цілому потребує формування й подальшого ефективного функціонування екологічно орієнтованого малого підприємництва. **Першочерговими завданнями для надання дієвого поштовху розвитку екологічно збалансованого малого бізнесу й підприємництва є:**

- удосконалення існуючої нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності;
- активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого бізнесу (у сферах виробництва різноманітного обладнання для контролю за забрудненням довкілля; очищення повітря, води; економії та збереження ресурсів; збирання, переробки й утилізації відходів, тощо);
- удосконалення системи страхування комерційного ризику в разі невиконання зобов'язань за договором внаслідок форс-мажору або ризику невиконання фінансових зобов'язань.

Запропонована схема забезпечення сталого розвитку регіону через розвиток екологічного підприємництва дозволить посилити взаємодію держави, науки та підприємництва з метою комерціалізації екологічних інновацій та розвитку екологічних інвестицій, а також визначити мотиваційно-стимулюючий механізм забезпечення ефективного функціонування екологічно збалансованого підприємництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Усик В. Індекс реалізації потенціалу сектора малого та середнього бізнесу як інтегрований показник оцінки розвитку / Віра Усик // Підприємництво, господарство і право. Науковий журнал. – 2009. – №9 (166). – С. 230-233. – ISSN 7457-6.
2. Базилевич В.Д. Екологічний імператив економічної освіти в контексті глобалізаційних викликів / Віктор Дмитрович Базилевич // Вісник НАН України. – 2010. – № 8. – С. 15-19. – ISSN 0372-6436.
3. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / Валерій Михайлович Геєць. – К.: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2009. – 864 с. – ISBN 978-966-02-5437-4.
4. Лицур І.М. Сталій розвиток чи еколого-економічна безпека? / І.М.Лицур // Науковий вісник НЛТУ України. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2011. – С. 50-57.
5. Купалова Г.І. Екологічне підприємництво як невід'ємна складова сталого розвитку України / Галина Іванівна Купалова // Вісник Київського національного університету. – 2011. – № 26. – С. 35-39. – ISSN 1728-2667.
6. Статистичний щорічник Миколаївської області за 2010 рік / ред. П.Ф. Зацаринський; відповід. за випуск Н.Ю. Рощко. – Миколаїв: Головне управління статистики у Миколаївській області, 2011. – 639 с.
7. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
8. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2063-14>.